

2. Звіт про фінансову стабільність: Національний банк України, червень 2023. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FSR_2023-H1.pdf?v=4
3. Кириленко О.П. *Місцеві фінанси*. Тернопіль : Економічна думка ТНЕУ. 2014. 448 с.
4. Крейдич І. М., Єрешко Ю. О., Товмасян В. Р. *Сутність та економічна природа фінансової політики підприємства*. Економічний вісник НТУУ «КПІ», 2020. URL: https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/41427/1/EV-2020-17_p17-33.pdf
5. Малахова О.Л., Михайлюк Р.В. *Управління фінансовою стійкістю банків: навч. посіб.* Тернопіль: Вектор. 2011. 300 с.
6. Михайличенко Н. М., Назаренко О. С. Становлення банківського контролінгу в Україні та світі як приклад успішної експансії контролінгу «вшир». Економічний вісник Донбасу. 2016. № 3 (45). С. 99-104. URL: [http://www.evd-journal.org/download/2016/3\(45\)/pdf/12-Mihailichenko.pdf](http://www.evd-journal.org/download/2016/3(45)/pdf/12-Mihailichenko.pdf)
7. Петровська І. О. *Фінанси : навч. посіб. 2-ге вид. перероб. і допов.* Київ : ЦНЛ, 2002. 300 с.
8. Половина українців перестали платити за кредитами. Фінансовий клуб. URL: <https://finclub.net/ua/news/polovyna-ukraintsiv-perestaly-platyty-za-kredytamy.html>.
9. Попова Л.М., Гордієнко К. Правове регулювання використання fintech та blockchain у банківському секторі України. *Вісник ЛННІ ім. Е. О. Дідоренка: науковий журнал*. Випуск 2 (94). Сєверодонецьк: ЛДУВС імені Е. О. Дідоренка, 2023. Вип. 3 (103), с. 142-154.
10. Porova Liliya, Larkin Stephen. National security: challenges and priorities. Матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Проблеми розвитку ринку фінансових послуг», м. Харків, 17 листопада 2022 р. Харків: Харк. нац. ун-т будів. та архіт., 2022. 106 с.
11. Про схвалення основних (стратегічних) напрямів діяльності банків державного сектору на період воєнного стану та післявоєнного відновлення економіки: розпорядження Кабінету Міністрів України від 7.05.2022 р. № 356-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/356-2022-%D1%80#Text>
12. Росола У. В., Щока Н. І., Ярмолюк М. С. *Кредитна політика та аналіз сучасного стану кредитного ринку України*. Науковий вісник Мукачівського державного університету, Серія Економіка. Випуск 1(9). 2018. URL: [https://economics-msu.com.ua/web/uploads/pdf/Scientific%20Bulletin%20of%20MSU.%20Series%20Economics_2018_Issue_1\(9\)_181-188.pdf](https://economics-msu.com.ua/web/uploads/pdf/Scientific%20Bulletin%20of%20MSU.%20Series%20Economics_2018_Issue_1(9)_181-188.pdf)
13. Ткаченко І.П. *Фінансовий менеджмент : конспект лекцій для магістрів зі спеціальності 073 Менеджмент*. Кам'янське : ДДТУ, 2017. 230 с.
14. Юхименко П.І., Федосов В.М., Лазебник Л.Л. *Теорія фінансів : підручник*. Київ. Центр учбової літератури, 2010. 576 с.

ПРАВОВІ ОСНОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Попова Л. М., д-р юрид. наук, канд. екон. наук, Степаненко В. М., магістр, Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова

Згідно з чинним законодавством від реальних економічних та фінансових можливостей держави залежить стратегія громадської безпеки та цивільного захисту нашої країни, інформаційної та кібербезпеки, оборонно-промислового

комплексу тощо. Особливо актуальним є дане положення в умовах воєнного стану. Так, відповідно до Указу Президента України від 24 лютого 2022 року питання фінансової безпеки набувають особливого значення, оскільки на оборону країни, оснащення та функціонування армії потрібне стабільне фінансове забезпечення.

Фінансова безпека є складною економічною категорією, яка характеризується різними трактуваннями її економічного змісту та структурних складових. У переважній більшості випадків до складових державної фінансової безпеки відносяться бюджетна безпека, боргова безпека, грошово-кредитна (монетарна) безпека, валютна безпека, інвестиційна безпека, банківська безпека та безпека небанківського фінансового сектора (фінансова безпека страхового і фондового ринків).

Визначення економічної сутності складових фінансової безпеки здійснюється також у нормативно-правовій базі, у тому числі в Методичних рекомендаціях щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, які мають інформаційно-роз'яснювальний характер [1].

Категорія безпеки зафіксована в Основному законі України. Так, ст. 3 Конституції України визначає, що «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю». Поняття економічної безпеки фіксується у ст. 17, де зазначено, що «захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу» [2; 3].

Указом Президента України від 12 лютого 2007 року № 105 затверджено Стратегію національної безпеки України («Україна у світі, що змінюється») у відповідь на виклики світової фінансово-економічної кризи. Багато векторів цієї стратегії були спрямовані, не тільки на забезпечення прав і свобод людини і громадянина, подальше зміцнення авторитету та міжнародних позицій Української держави у сучасному світі, а й на стабілізацію економічної ситуації в державі. Так, визначено вісім напрямків довгострокових заходів органів державної влади щодо забезпечення економічної безпеки України, чотири з яких пов'язані з окремими тенденціями у фінансовому секторі та фінансовій системі.

Указом Президента України від 26 травня 2015 року № 287/2015 громадськості було представлено чергову редакцію Стратегії національної безпеки України. Це була спроба влади врегулювати сферу політичних, економічних, соціальних і фінансових відносин після завершення Революції гідності. Всього визначено одинадцять векторів стабілізації економічної безпеки, чотири з яких безпосередньо пов'язані з регулюванням фінансової безпеки. Дана стратегія втратила чинність на основі прийнятого рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України» [4]. Нова Стратегія національної безпеки і оборони України розроблена за дорученням Президента України і враховувала поточні та прогнозовані загрози національній безпеці України. Основною відмінністю Стратегії 2020 року від попередніх є те, що

вона ґрунтується на таких основних засадах як: стримування, стійкість, взаємодія.

Серед основних положень Стратегії національної безпеки і оборони України 2020 року можна виділити наступні [4]:

- пріоритетами національних інтересів України є незалежність, суверенітет, територіальна цілісність, демократичний розвиток, соціальна справедливість, екологічна безпека, економічний розвиток, безпека людини;

- поточними та прогнозованими загрозами національній безпеці та національним інтересам України є військова агресія, тероризм, гібридна агресія, інформаційно-психологічна війна, економічні, екологічні та інші загрози;

- ресурсами, необхідними для реалізації Стратегії є фінансові, матеріальні, людські ресурси тощо.

Згідно зі Стратегією національної безпеки і оборони України 2020 р., Україна прагне миру, а «людина, її життя та здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека – найвища соціальна цінність».

30 грудня 2021 року було прийнято нове рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про Стратегію забезпечення державної безпеки»[5]. Відповідний Указ № 56/2022 Президент підписав 16 лютого 2022 року. Нова Стратегія національної безпеки України, положення якої здійснюватимуться на період до 2025 року, передбачає, що Україна буде впроваджувати проактивний підхід на основі управління ризиками, зміцнювати взаємодію між органами державної влади, удосконалювати підходи до забезпечення безпеки державної таємниці та службової інформації з урахуванням стандартів безпеки НАТО та ЄС, розвивати державно-приватне партнерство з урахуванням пріоритетності інтересів держави в системі забезпечення державної безпеки, підвищувати рівень секретності та захищеності інформації, посилювати міжнародну співпрацю, приєднуватися до міжнародних програм співробітництва[5].

Так, відповідно до кожної з перерахованих Стратегій національної безпеки України змінюються й вектори кожної зі складових національної безпеки, зокрема, фінансової безпеки.

Правові засади забезпечення фінансової безпеки на макрорівні значною мірою визначаються засадами державного регулювання фінансового сектору [6], зокрема ринків фінансових послуг та їх професійних учасників. Нині в Україні діють три національні регулятори фінансового ринку, які контролюють кожен сегмент [5]: Національний банк України (НБУ), який здійснює регулювання банківської системи та контролює стан банківської безпеки в системі фінансової безпеки держави; Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР), яка займається наглядовою діяльністю за акціонерними товариствами, біржами, а також станом ринку цінних паперів; Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (Нацкомфінпослуг), що відповідає за організацію та діяльність небанківських фінансових установ і забезпечує, таким чином,

безпеку небанківського фінансового сектору, що визнається одним із шести складників фінансової безпеки держави.

До пріоритетів забезпечення захисту та оборони держави в умовах миру, законодавець відносить «необхідність достатніх бюджетних ресурсів для досягнення поставлених цілей і виконання визначених завдань, а також основні напрями використання фінансових ресурсів». Тому пошук джерел фінансування та визначення напрямів використання фінансових ресурсів є основою для забезпечення захисту та розвитку виробництва країни в мирний і, особливо, в воєнний час. Елементами фінансової безпеки держави є наявні фінансові ресурси, можливість їх накопичення та довгострокового використання з метою забезпечення перемоги над ворогом, усунення загроз цілісності України та її національним інтересам, а також безпеці громадян країни. Ці елементи потребують правового регулювання.

В умовах, що склалися в Україні, актуальним є перегляд складових державно-приватного механізму управління, який, з одного боку, регулює відносини в державному секторі економіки, діяльність якого спрямована на забезпечення обороноздатності країни, і фінанси якого перебувають під повним контролем держави, а з іншого боку – приватне підприємництво, що задовольняє потреби населення, оподаткування якого є стабільним джерелом наповнення бюджету. Тож, нормативно-правове регулювання механізму державно-приватного партнерства, що відповідає вимогам часу, забезпечує життєздатність фінансової системи країни, тобто забезпечує фінансову безпеку держави.

Як відомо, фінансова безпека України в умовах війни визначається станом обігу фінансових ресурсів для забезпечення фінансування армії, оборонної галузі, здатністю підприємств, регіонів і суб'єктів господарювання отримувати та направляти фінансові ресурси на захист країни, на забезпечення систематичного відтворення матеріального виробництва. Забезпечення фінансової безпеки держави у воєнний час потребує більш ґрунтовного визначення правових засад стабільного функціонування бюджетної, банківської системи та підприємництва.

У зв'язку з широкомасштабною війною, що розгорнулася на території України у 2022 році і триває нині, реальний ВВП скоротився на 29,1%. За оцінками аналітиків Національного банку України ВВП лише частково відновиться протягом 2023-2024 років. Темпи відновлення у 2023-2024 роках очікують на рівні 5-6% на рік. В період повномасштабної війни Україна недоотримає від 1,3 до 1,9 трильйони гривень. Це більше, ніж річний довоєнний державний бюджет [7]. Така ситуація обумовлена прямими втратами інфраструктури, руйнуванням підприємств, блокуванням морських портів, суттєвими втратами людського капіталу, низьким попитом у більшості секторів економіки, значною міграцією населення. Вплив цих факторів буде відчуватись наступні десятиліття, а відновлення буде можливим завдяки зниженню безпекових ризиків.

Оскільки, важливою складовою, що забезпечує ефективне функціонування фінансової системи України, є податкова система, то важливо

забезпечити безпеку сфери оподаткування. Цієї мети можна досягти лише шляхом зменшення такого явища, як ухилення від сплати податків[8], що, насамперед, пов'язано з приховуванням доходів, неподанням фінансової та податкової звітності, незаконним використанням податкових переваг, несвоєчасною сплатою податків, завищенням собівартості продукції тощо. Ухилення від сплати податків становить значну загрозу фінансовій безпеці України, оскільки держава недоотримує значні кошти, яких по суті недостатньо ні для оборони країни, ні для фінансування соціальних програм.

Іншим суттєвим негативним фактором, що впливає на фінансову безпеку країни є корупція влади та бізнесу. Західні експерти відносять нашу країну до десятка найбільш корумпованих країн світу за рівнем корупції[9]. Для підвищення фінансової безпеки України доцільним є запровадження прозорих правил та процедур щодо проведення фінансових операцій в різних сферах життєдіяльності; запровадження обов'язкового декларування доходів не лише для держслужбовців та посадових осіб, а й для всіх рівнів начальників та директорів підприємств, установ та організацій. Це призведе до збільшення надходжень до бюджету та збільшення соціальної справедливості. Важливо припинити відтік капіталу за кордон за допомогою створення сприятливих умов для цього, розробити та забезпечити механізм повернення вивезеного капіталу.

Задля зняття соціальної напруги в середині нашої країни доцільним є інформування населення через мережу Інтернет про використання бюджетних та цільових коштів у режимі он-лайн, як це робиться в багатьох країнах Європи.

Надзвичайно важливим напрямком забезпечення фінансової безпеки є розширення міжнародних зв'язків та залучення міжнародних інвестицій в нашу країну. Європейський Союз разом зі своїми державами-членами продемонстрував безпрецедентну єдність у засудженні терористичних дій росії та наданні підтримки Україні. До травня 2023 року держави-члени Європейського Союзу та європейські фінансові інституції разом надали широку підтримку Україні та її народу на суму 70 мільярдів євро. З них 38 мільярдів євро фінансової, бюджетної та гуманітарної допомоги, 15 мільярдів євро на військові витрати, в тому числі через Європейський фонд миру, і 17 мільярдів євро ЄС та його держави-члени надали, щоб допомогти задовольнити потреби людей, які тікають від війни [10]. В додаток, EU SolidarityLanes, створені в травні 2022 року, вже забезпечили до кінця травня 2023 року 31 млрд євро експортної виручки в Україну[10]. Країни-члени ЄС також надали тимчасовий захист для близько 4 мільйонів людей, які втекли з країни з початку війни. Це свідчить про непохитну рішучість іноземних партнерів допомагати Україні.

Отже, у воєнний час задля забезпечення фінансової безпеки особливо актуальним є:

- 1) забезпечення безпеки сфери оподаткування шляхом запровадження відповідних заходів щодо боротьби із ухиленням від сплати податків, зборів та інших обов'язкових платежів;

- 2) запровадження прозорих правил та процедур щодо проведення фінансових операцій в різних сферах життєдіяльності;

3) запровадження обов'язкового декларування доходів не лише для держслужбовців та посадових осіб, а й для всіх рівнів начальників та директорів підприємств, установ та організацій;

4) запровадження забезпечення механізму припинення відтоку капіталу за кордон та повернення вивезеного капіталу, нормативно-правове забезпечення такого механізму;

5) пошук джерел фінансування та визначення напрямів використання фінансових ресурсів, зокрема, перегляд складових механізму державно-приватного партнерства, нормативно-правове забезпечення регулювання державно-приватного партнерства в умовах війни;

6) більш ґрунтовне визначення правових засад стабільного функціонування бюджетної, банківської системи та підприємництва;

7) розширення міжнародних зв'язків та залучення міжнародних інвестицій в економічну систему нашої держави.

Список використаних джерел:

1. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України. Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України № 1277 від 29.10.2013 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text>

2. Конституція України : Закон України від 28.08.1991 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>

3. Попова С.М., Попова Л.М. Основні складові національної безпеки України. *Наше право*. № 13, 2013. С. 54-60. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/ec7775b3-0a44-4548-8eda-778aae1de1c4/content>

4. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України» : Указ Президента від 14 вересня 2020 року № 392/2020. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>

5. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 грудня 2021 року «Про Стратегію забезпечення державної безпеки» : Указ Президента від 16 лютого 2022 року № 56/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/562022-41377>

6. Попова Л.М. Адміністративно-правові засади контролю в сфері підприємницької діяльності: монографія / Л.М.Попова. Харків: Майдан. 2018. 536 с.

7. Золотовалютні резерви України. Мінфін. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/assets/>

8. Попова Л.М., Шелудько Л.В. Тіньові економічні відносини в Україні як фактор загрози національній безпеці країни. Сучасне управління: регіон, місто, організація в системі національної безпеки країни: колективна монографія / Загальна редакція д-ра екон. наук, професора Н.Е.Аванесової. Харків : ФОП Панов А.М., 2020. 400 с.

9. Фінансова безпека домогосподарств в Україні: сучасні проблеми та механізм забезпечення. Монографія, Львів-2020. URL: <https://financial.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/11/Finansova-bezpeka.pdf>

10. Proposal for a regulation of the European parliament and of the council on establishing the Ukraine Facility. European Commission. URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2023-06/COM_2023_338_1_EN_ACT_part1_v6.pdf